

УДК 502.13(1-751.1)(4/9)

Мойсеєнко О. П.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»

Висвітлено значення Національного природного парку «Голосіївський» як цінного природоохоронного об'єкта природно-заповідного фонду України. Розкрито специфіку розташування території парку, що пов'язана з розміщенням його у межах мегаполісу, та викладено пропозиції і перспективи подальшого розвитку промисловості, зменшення її негативного впливу на територію національного природного парку. Висвітлено діяльність НПП як об'єкту ПЗФ та подано пропозиції та шляхи покращення ефективності роботи парку і можливі перспективи.

Ключові слова: Голосіївський, парк, оптимізація, діяльність, заповідник.

Вступ. На даному етапі існування людства збереження унікальних природних або умовно природних екосистем набуло особливого значення. Фактично це є умовою нормального існування наступних поколінь. Саме тому в кожній країні світу, і в Україні відповідно, цінні природні осередки включають до складу природоохоронних територій та об'єктів, які в майбутньому мають становити єдине ціле в павутині глобальної екологічної мережі.

Для міста Києва таким унікальним природоохоронним об'єктом є Національний природний парк (НПП) «Голосіївський», що є єдиним в Україні, створеним на території мегаполісу. Основною метою діяльності парку є збереження, відтворення та раціональне використання особливо цінних природних комплексів та об'єктів північної частини Лісостепу, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, освітнє, рекреаційне та оздоровче значення, а також для поліпшення екологічного стану міста Києва.

Постановка проблеми. На сьогодні території природно-заповідного фонду (ПЗФ) займають лише 4,7% загальної площі нашої країни, тоді як у Європі в середньому цей показник досягає 12%. Тому можна сказати, що робота по розширенню та вдосконаленню діяльності територій ПЗФ знаходиться в стані занепаду. Її слід активізувати, що особливо є на часі з огляду на європейський вибір України.

Таким чином, досить актуальним на сьогодні є питання вивчення та оптимізації діяльності природоохоронних об'єктів, а зокрема НПП «Голосіївський» як особливо цінного об'єкту ПЗФ, що має виконувати безпосередньо покладені на нього завдання.

Тому **метою** статті є висвітлення важливого значення НПП «Голосіївський» як унікального осередку природних та умовно природних екосистем в межах великого міста та окреслення перспектив його подальшого розвитку і шляхів оптимізації діяльності.

Виклад матеріалу дослідження. Національний природний парк «Голосіївський» створено відповідно до Указу Президента України від 27 серпня 2007 року № 794. Парк підпорядкований Міністерству екології та природних ресурсів України.

Згідно з Положенням про національний природний парк «Голосіївський» від 2013 року *основними завданнями парку є:*

- збереження та відтворення цінних природних та історико-культурних комплексів та природних об'єктів північної частини

лісостепу, включаючи підтримання та забезпечення екологічної природної рівноваги в регіоні;

- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних комплексів та об'єктів;

- організація та здійснення наукових досліджень, у тому числі з вивчення природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розроблення та впровадження наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища, відтворення окремих видів флори та фауни, відновлення порушених екосистем, управління та ефективного використання природних ресурсів, організації та проведення моніторингу ландшафтного та біологічного різноманіття;

- проведення екологічної освітньо-виховної роботи тощо [6].

НПП «Голосіївський» належить до Дніпровського екологічного коридору як частина ядра №3 [4]. У структурі національної екомережі НПП «Голосіївський» забезпечує збереження природу північної частини Лісостепу, залишків старих дібров, віком понад 200 років, екосистему вологого широколистяного лісу (урочище Лісники), що має найвищу наукову цінність. НПП «Голосіївський» в національній екомережі відіграє надзвичайно важливу роль як зона міграції видів уздовж Дніпровського меридіального екологічного коридору.

Поєднання різноманітних ландшафтних комплексів, багатого та цінного біорізноманіття, гідрологічних об'єктів, історико-культурних пам'яток визначає високу науково-природоохоронну цінність території, важливість дослідження та моніторингу її екосистем. Розташування сприяє розвитку рекреаційної діяльності, пропаганді природоохоронних знань та екологічного виховання.

Але, з іншого боку, розташування НПП «Голосіївський» має свою специфіку, яка насамперед полягає в тому, що вона належить до території великого міста й межами даного національного природного парку виступають головні та локальні автомобільні дороги. Забудова та технічна інфраструктура оточили парк практично зі всіх сторін (для північного масиву парку) та, в цілому, значна заселеність та інтенсивне використання довколишніх земель опосередковано впливають на територію парку. Також оскільки парк розташований у приміській зоні столиці України, його територія є атракційною місцевістю для туризму з масовою відвідуваністю.

В цілому території парку притаманні екологічні проблеми м. Києва, а саме:

- забруднення атмосферного повітря викидами підприємств енергетики та викидами від автотранспорту;
- забруднення поверхневих та підземних водних ресурсів;
- поводження з усіма видами відходів (побутові, промислові, токсичні, радіаційні тощо);
- зменшення біорізноманіття внаслідок будівництва;
- надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру [5].

Найбільшими джерелами шкідливого впливу на повітряний басейн Голосієво є автотранспорт, ТЕЦ-5, Корчуватський комбінат будівельних матеріалів, ДОК-5, реактор Інституту ядерної фізики [2].

У зоні можливого впливу на територію парку знаходяться цегельні та цементні заводи в районі Корчуватого, котельні на твердому паливі в с. Хотів, Козин та Чапаївка.

Також на території міста знаходяться сім ремонтно-відстійних пунктів (РВП), які є одним з джерел забруднення р. Дніпро.

Основним забруднювачем території Голосіївського лісу побутовим і будівельним сміттям є Національний Університет біоресурсів і природокористування з його спорудами і господарськими службами. Велику небезпеку для природних комплексів парку становить міський полігон побутових відходів. Неодноразово виникали викиди фільтрату, який стікав по р. Сіверка, забруднюючи велику площу заплавних лук. Також відчутний несприятливий екологічний вплив з боку закритого Пирогівського полігону побутових відходів. Здійснюється і складання будівельних відходів – на полігоні № 6 у с. Корчувате. Радіоактивні відходи захоронюються на Київському державному міжобласному спецкомбінаті, що розташований у південно-західній частині Голосіївського району на території 8,6 га.

Щодо *пропозицій і перспектив подальшого розвитку промисловості, зменшення її негативного впливу на територію НПП* можна говорити про наступні заходи.

Для покращення стану атмосферного повітря необхідно: встановити пилогазоочисне обладнання, впровадити технології по утилізації викидів на підприємствах, які знаходяться за межами території парку, але справляють негативний вплив, організувати

пости діагностики на в'їздах в парк, обмежити проїзд через його територію [5].

Для водних об'єктів доцільними будуть : впорядкування прибережних смуг річок, струмків і озер, розчистка русел і озерних котловин, рекреаційний благоустрій.

У сфері поводження з відходами: передбачається ліквідація потенційно небезпечних неорганізованих джерел викидів (звалищ, смітників); впровадженням технології тимчасового зберігання радіоактивних відходів започатковано перепрофілювання пункту захоронення радіоактивних відходів на Київському державному міжобласному спецкомбінаті у пункт збору та тимчасового зберігання радіоактивних відходів із подальшим їх перевезенням на захоронення в спеціальне сховище, після введення його в експлуатацію в зоні відчуження.

Втілення пропозицій щодо зменшення антропогенного впливу на природні екосистеми парку значною мірою буде сприяти збереженню цінних природних комплексів НПП «Голосіївський».

На території НПП відповідно до природоохоронного законодавства виділяються такі функціональні зони, як заповідна , регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарська. З урахуванням режиму функціональних зон парку, здійснюється природоохоронна, науково-дослідна, еколого-освітня та рекреаційна діяльність.

Охорона території Національного природного парку «Голосіївський» покладається на відділ служби державної охорони природно-заповідного фонду України, який ділиться на два відділення: Голосіївське природоохоронне науково – дослідне відділення (Голосіївське ПНДВ) і Лісниківське природоохоронне науково – дослідне відділення (Лісниківське ПНДВ) [6].

Основними завданнями служби державної охорони НПП «Голосіївський» є: забезпечення додержання режиму охорони територій і об'єктів природно-заповідного фонду України та попередження і припинення порушень природоохоронного законодавства.

Науково-дослідна робота на території Парку проводиться з метою вивчення природних процесів, забезпечення постійного спостереження за змінами екосистем, екологічного прогнозування, розробки наукових основ охорони, відтворення і використання природних ресурсів та особливо цінних об'єктів [6].

Основною формою узагальнення результатів наукових досліджень та спостережень за станом і змінами природних комплексів на території Парку є його Літопис природи.

Шляхами вдосконалення наукової і природоохоронної діяльності НПП «Голосіївський» є:

- створення кадастру рослинного та тваринного світу парку;
- територіальний аналіз представленості в парку видів флори і фауни міжнародного, державного та регіонального рівня;
- встановлення рівня синантропізації флори, адвентивної компоненти флори;
- виявлення інвазійних видів флори та аналіз їх ролі у природних екосистемах;
- детальне вивчення впливу антропогенного навантаження на склад флори і фауни НПП «Голосіївський»;
- визначення гранично допустимих антропогенних навантажень на природні комплекси парку з метою збереження середовищ для існування видів флори і фауни;
- розробка проектів відновлення окремих, найбільш важливих, рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин (створення розсадників, розплідників тощо);
- виявлення та обґрунтування соцологічної цінності рідкісних рослинних угруповань;
- моніторингові дослідження особливо цінних представників флори та фауни парку;
- розробка та втілення плану дій щодо розширення території НПП «Голосіївський» [3].

У розробленому нині проекті розширення території парку налічується 16 ділянок найближче прилеглих до парку різного ступеню збереженості та призначення в першу чергу до складу парку слід приєднати не представлені в сучасних межах НПП «Голосіївський» рідкісні та еталонні природні комплекси заплави Дніпра та його островів в межах зон Лісостепу та мішаних лісів (Київське Полісся), що є важливими складовими Дніпровського екологічного коридору національного та загальноєвропейського значення (РЛП Дніпровські острови, заказники «Острів Жуків», «Острови Ольжин та Козачий», «Козинський»).

Парк забезпечує організацію екологічної *освітньо-виховної діяльності*, цілеспрямованого впливу на світогляд, поведінку і діяльність населення з метою формування екологічної свідомості

та залучення його до збереження природної спадщини, відповідно до Положення про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України [6].

Еколого-освітня робота здійснюється шляхом: популяризації екологічних знань; впровадження нових форм і методів екологічної освіти та виховання; прогнозування віддалених наслідків втручання людини в природу; організації проведення екологічних акцій, конкурсів, семінарів тощо; формування фото-, слайдо-, кіно-, відеотек тощо; здійснення іншої діяльності, що не заборонена законодавством.

На даний час в парку розроблено 5 еколого-пізнавальних стежок: «Теремківський ліс», «Голосіївські схили біля Дідорівських ставків», «Від Феофанії до Дідорівки», «Стежками Голосіївських монахів», «Китаївські озера Голосієва» [9].

Щодо рекреаційної та туристичної діяльності, то парк:

- забезпечує організацію рекреаційної інфраструктури, створення мережі еколого-освітніх та науково-пізнавальних маршрутів, рекреаційних зон для забезпечення сприятливих умов для відпочинку населення та відвідувачів Парку;

- виконує роботи з оцінки рекреаційних ресурсів (природні, історико-культурні, етнографічні тощо);

- надає платні послуги, які затверджуються парком відповідно до Переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетним установам природно-заповідного фонду, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 року № 1913 із змінами від 02.05.2003 року № 827;

- проводить дослідження, пов'язані із забезпеченням провадження рекреаційної діяльності відповідно до законодавства [6].

Одним з основних чинників розвитку туризму та рекреації є цінність історико-культурної спадщини. Наявність пам'яток історії та культури відіграє важливу роль у спрямованості маршрутів, що забезпечує цікавий і змістовний відпочинок.

Безпосередньо на території, наданій в постійне користування Парку, розміщено кілька археологічних пам'яток (Китаївське городище, окремі ділянки нововиявлених стародавніх поселень в урочищі «Лісники»), фрагмент Київського укріпрайону, а також історичні пам'ятки часів II світової війни в урочищі «Лісники» та Голосіївському лісі. Наявні історико-культурні об'єкти не

рівнозначні для використання в туристичній діяльності. Значна їх кількість має велику цінність для туризму, інші потребують реставраційно-відновлювальних заходів і проведення підготовчих робіт.

Серед заходів з відновлення історико-культурної спадщини для покращення рекреаційно-туристичної та еколого-освітньої діяльності слід виокремити наступні:

- сприяння подальшим археологічним дослідженням на території урочища «Лісники» та виявлення нових археологічних пам'яток на території Парку (за умови погодження ділянок досліджень науково-дослідним відділом парку);

- розчистка від піщаних завалів та сміття дотів Південної ділянки КиУРУ в урочищі «Лісники», встановлення загального інформаційного стенду біля меморіального комплексу (схема розташування дотів ділянки), розробка пізнавального маршруту на дану тематику із відповідним облаштуванням та інформаційним забезпеченням (стенди, щити, буклет, путівник та ін.);

- встановлення інформаційного знаку біля Китаївського городища з боку Свято-Троїцького монастиря та каскаду ставків (при сходах, що ведуть до печер);

- встановлення інформаційних знаків біля залишків окопів часів II світової війни;

- поповнення інформаційної бази щодо історико-культурних пам'яток та інших об'єктів, збір музейних експонатів, освітньо-виховна робота в даному напрямку [5].

Висновки. Національний природний парк «Голосіївський» – багатофункціональна природоохоронна установа, покликана комплексно вирішувати проблеми збереження біотичного й ландшафтного різноманіття, цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів, формування у людей екологічного світогляду, створення умов для спілкування людини з природою.

Для виконання окреслених завдань у парку з врахуванням режиму використання території, передбаченого його функціональним зонуванням, проводяться такі види діяльності, як природоохоронна, науково-дослідна, еколого-освітня, рекреаційна та туристична.

Але все ж таки в діяльності та сучасному стані парку є деякі аспекти, котрі необхідно вдосконалювати.

Таким чином, важливою на даному етапі постає необхідність:

- мінімізувати негативний вплив промислових об'єктів, будівництва та туристично-рекреаційної діяльності на території НПП;

- детально вивчати антропогенний вплив та його наслідки для природних екосистем у межах парку та створити дієву програму їх відновлення;

- поступово покращувати природоохоронну, наукову, еколого-освітню та рекреаційно-туристичну діяльність шляхом постановки та виконання нових завдань, що відповідають основним цілям існування НПП «Голосіївський» та вимогам часу.

Рецензент – кандидат географічних наук, молодший науковий співробітник А. В. Орещенко

Література:

1. Екологічна стежка (Методика, організація, характеристика модельної стежки «Лісники») [Текст]/ [Дідух Я. П., Єрмоленко В. М., Крижанівська О. Т., Попович С. Ю. та інш.]. – Київ. : Фітосоціоцентр, 2000. – 88 с.

2. Звіт про стан навколишнього природного середовища в місті Києві у 2003 році [Текст]/ Державне управління екології та природних ресурсів в м. Києві. – К., 2004.

3. Літопис природи : НПП «Голосіївський» [Текст]. – К. 2013. – Т. III. – 516 с.

4. Онищенко В. Найцінніші природні ділянки (ядра) Дніпровського екокоридору [Текст]/ В. Онищенко, В. Ткаченко // Жива Україна. – 2007. – № 3-4. – С. 2-6.

5. Проект організації території, охорони, відтворення та рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів регіонального ландшафтного парку «Голосіївський» у м. Києві [Текст]. – К. : Науковий центр досліджень з проблем заповідної справи Мінекобезпеки України, 1999.

6. Положення про національний природний парк «Голосіївський» (нова редакція від 2013 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nppg.gov.ua/administration/legal/polozhennia_pro_nppg_golosiivskiyi.

О. П. Мойсеенко

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ГОЛОСІЇВСЬКИЙ»

Показано значение Национального природного парка «Голосеевский» как ценного природоохранного объекта природно-заповедного фонда Украины. Раскрыта специфика расположения территории парка, связанная с размещением его в пределах мегаполиса, и изложены предложения и перспективы дальнейшего развития промышленности, уменьшения ее негативного влияния на территорию национального природного парка. Отражена деятельность НПП как объекта ПЗФ и представлены предложения и пути повышения эффективности работы парка и возможные перспективы.

Ключевые слова: Голосеевский, парк, оптимизация, деятельность, заповедник.

O. Moiseienko

ACTIVITY OPTIMIZATION WAYS OF «GOLOSEEVSKY» NATIONAL NATURAL PARK

There is showed the importance of the National Natural Park «Goloseevsky» as a valuable environmental object of natural reserve fund of Ukraine. Specificity of the location of the park is associated with placing it within the metropolis, and then presented proposals and prospects for further development of the industry, reducing its negative impact on the territory of National Park. There are pointed the activities of National Natural Park as an object of the NRF and presented offers and ways to improve the efficiency of its work and possible prospects.

Keywords: Goloseevsky, park, optimization, activity, reserve.

Надійшла до редакції 15 квітня 2014 р.